

Українське Чикаго

Дві доповіді про два геноциди. Історики з України відкривають нові сторінки досліджень Голодомору та Голокосту в Україні

Світлана Іванишин-Угриня, Чикаго. Спеціально для «Час і Події»

Минулої п'ятниці, 21 червня, в Чикаго гостювали два історики з України, провідні фахівці з дослідження двох найжахливіших злочинів проти людства – Голодомору та Голокосту. Геннадій Іванущенко та Ігор Щупак в нашому місті провели тільки один день, але програма була дуже насиченою зустрічами та знайомствами, зокрема, і з українською громадою.

Маленький відступ: на тлі сучасних подій в Україні та світі багато людей вважають зайвим і нецікавим обговорення минулого, забуваючи просту істину – історія циклічна, і завдяки її урокам можна обрати правильний шлях для майбутнього. Може, комусь видасться неможливим повторення таких злочинів у масштабі цілого суспільства, етнічної спільноти, як згадані геноциди, але насправді ізоляція з подальшим зубожінням і винищенням цілого народу і тепер можлива. Достатньо подивитися на населення України, велика частина якого не має закордонних паспортів і об'єктивних можливостей виїхати за межі території, на якій нема часом пристойної роботи, соціального захисту та перспектив на майбутнє. Від такої соціальної ізоляції до фізичної – невелика відстань. Випадків переслідувань за приналежність до певної національності, віросповідання чи політичних переконань також спостерігаємо у сучасному світі чимало. Звідси висновок, який може треба було б і приберегти насамкінець – те, що пережили наші предки жахливе настільки, що важко збагнути, як взагалі могло таке статися далеко не у Середньовіччі. Що ще раз доводить, наскільки тонким є шар цивілізації, і наскільки швидко людина втрачає свою гуманістичну подобу і перетворюється в звіра. Бачачи, що зараз відбувається не лише в Україні, але й в інших країнах світу, відчуваєш, що потреба у постійному дослідженні історичних драм і трагедій залишається й надалі актуальною. Адже уроки не вивчені, а висновки не засвоєні.

Слід зазначити, що візити істориків та політиків до Чикаго почастишали. Враховуючи заангажовано «засмічені» шпальти засобів масової інформації, такі зустрічі і лекції є чудовою нагодою отримати інформацію з першоджерел. Більше того, українські історики в

кропіткій і нелегкій праці виправлення офіційно перекрученої історії вдалися до безпомильного методу – електронізації архівних документів. Звичайно, що й архіви також не завжди є правдивими джерелами, як ми дізналися з доповіді Володимира В'ятровича. Але, все ж таки, вони є більш надійними, аніж сучасні підручники з історії, з яких, дякуючи Табачникові, було викреслено цілі розділи, зокрема, присвячені сучасним подіям, очевидці яких – ще зовсім молоді люди. Лекції гостей завжди є пізнавальними. Організатори, зі свого боку, також прагнуть забезпечити перебування науковців у Чикаго цікавими зустрічами, корисними бесідами.

Кілька слів про гостей. Геннадій Іванущенко – історик, директор Державного архіву Сумської області (2005-2010), головний редактор Інтернет-проекту «Сумський історичний портал», член вченої ради Центру досліджень визвольного руху. Ігор Щупак – директор Всеукраїнського центру дослідження Голокосту «Ткума» при Музеї «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні» (Дніпропетровськ), кандидат історичних наук, доктор філософії Торонтського університету. Одним з об'єктів дослідницького інтересу пана Ігоря є українсько-єврейські стосунки в найдраматичніші періоди 20-го сторіччя.

Приїзд істориків до США був організований Лігою Українців Канади (ЛУК), президентом якої є Орест Стеців, виконавчим директором – Борис Потапенко. Ця організація співпрацює з Геннадієм Іванущенко та Ігорем Щупаком понад три роки. Візит до Чикаго завершив 6-тижневу роботу пана Іванущенка в архівах Українського музею в Клівленді, під керівництвом та за сприянням директора музею – пана Андрія Фединського. Дане стажування було організовано Лігою Українців Канади разом з ООЧСУ (Організація Оборони Чотирьох Свобід України). Слід зазначити, що завдяки роботі ЛУКу, гості могли зустрітися з депутатом парламенту Канади, головою Парламентської групи Канадсько-Української дружби (Parliamentary Group of Canada-Ukraine Friendship) паном Тедом Опітцом. Саме представники Ліги звернулися до відділу УККА в Іллінойсі з проханням заопікуватися вченими. Що й було зроблено на найвищому рівні. Зустрічі, які були проведені на теренах нашого міста, організовані представниками підкомітету міжнародних справ відділу УККА в штаті Іллінойс пані Мартою Фаріон та паном Павлом Бандрівським. Цікаву «екскурсію» організували для гостей в мерію міста Чикаго, де представник відділу міжнародних відносин зробив презентацію роботи муніципалітету.

Істориків вразив той факт, що мерія є відкритою для громадян, є доступ до різних департаментів тощо. Вдалося побувати гостям і на засіданні міської Ради. Наступним у програмі був «круглий стіл» з членами Ukrainian Genocide Famine Foundation та двома представниками Illinois Holocaust and Genocide Commission, яка була створена за наказом губернатора Іллінойсу два роки тому. В цій Комісії поки що немає українців, тому на зустрічі обговорювалося, поміж іншим, питання включення представників української фундації до Комісії.

Там же відбулося знайомство істориків з депутатом Конгресу Джен Шаковські.

У стислій формі було обговорено кілька питань, для прикладу, вивчення двох геноцидів, які мали місце в Україні, американська політика «перезавантаження» у відносинах з Росією та вплив цієї політики на Україну, загроза демократичному устрою та ситуація з колишнім прем'єром – Юлією Тимошенко. З пані Шаковські, котра має українське коріння і висловила зацікавленість справами в Україні, було обговорено необхідність підтримки демократичних перетворень та опозиційних лідерів (в світлі візиту пана Яценюка до Вашингтона). Насичений день був завершений зустріччю з громадою; зустріч відбулася в Українському Культурному Осередку. Ввечері в залі зібралось послухати лекторів, на жаль, зовсім небагато людей. Важко сказати, що завадило українцям прийти на доповіді, які були чудово підготовані та блискуче викладені. Гості мали мультимедійну презентацію, котра візуально збагачувала розповідь, спрощувала сприйняття статистичних даних. Цікаво було спостерігати різницю у манері викладання матеріалу обома лекторами.

Нам здається, що ми чимало чули про ці періоди історії. І справді, про це останнім часом багато говорять і пишуть. Однак, історики змогли показати нові сторінки досліджень у цих галузях. Геннадій Іванущенко продемонстрував масу цікавих архівних документів періоду початку 30-х років, а також статистичні дані про Голодомор на Сумщині – в одному з найбільш постраждалих районів. Бачити фотографії, записки,

документи, лікарські посвідчення було цікаво і психологічно важко. Ігор Щупак говорив про Голокост під новим кутом у форматі українсько-єврейських стосунків та про українців – Праведників народів світу. Адже саме Україна є першою країною з-поміж колишніх республік СРСР, котра ввела в підручники з історії матеріали про Голокост.

Отже, детальніше про це нижче. Цікаві моменти із доповідей істориків ми викладаємо для тих, хто не мав можливості побувати на цьому вечорі.

Гостей представив керівник відділу УККА в Іллінойсі – д-р Олесь Стрільчук.

Модератором зустрічі був ще один авторитет у світі науки – професор Володимир Чумаченко з The University of Illinois at Urbana-Champaign. Професор Чумаченко відзначив важливість роботи істориків на тлі замовчування та перекручування реальних історичних подій. Він підкреслив, що між темами обох геноцидів є багато спільного, однак, в той же час, існує головна відмінність.

Якщо Голокост досліджувався одразу ж після війни, він не замовчувався (крім території Радянського Союзу), була можливість спілкуватися зі свідками трагедії, вивчати наявні документи, то Голодомор не досліджувався десятками років. Це був втрачений час для опитування тих, хто був очевидцем подій.

Першим був представлений гість зі Сумщини – пан Геннадій Іванущенко, котрий зосередився на окремих аспектах своїх досліджень – документальному оформленні випадків масової загибелі мирного населення у мирний час, коли інформація про голод замовчувалася.

Починаючи зі загальної інформації про поширення та динаміку Голодомору на Сумщині (за допомогою презентації Power Point показав) доповідач показав і зосередив увагу на тому, як оформлялися медичні висновки щодо причин смерті населення, яке було, здебільшого, хліборобним. Ці довідки додавали ще один вагомий доказ на користь того, що Голодомор був геноцидом саме проти українців. Адже в обов'язковому порядку зазначалася національність.

На діаграмі було показано, що переважна частина загиблих від голоду – були саме українці, селяни, і лише невеликий відсоток – представники інших національностей та роду занять. Всі ці записи-акти

громадянського стану оцифровані та оприлюднені, тому будь-який скептик міг би на власні очі переконатися у беззаперечних фактах. Адже йдеться не лише про емоційні спогади очевидців, а про сухі факти – документи, оформлені представниками того злочинного режиму.

Багато людей вважають, що матеріалів про Голодомор майже немає, або вони були на спецзберіганні і тому залишалися недоступними для дослідників. Проте, майже всі документи, використані в цій доповіді, зазначив історик, були і є у відкритому зберіганні, просто вони не вписувались у струнку картину радянської історичної науки, і їх намагались не помічати, ігнорували...

Електронні копії документів з Державного архіву Сумської області, які демонстрували під час доповіді, засвідчують нечуваний цинізм комуністичної влади СРСР та її васалів в УРСР, яка організовувала геноцид. Так, в постанові бюро Тростянецького райкому КП(б)У за 12 березня 1933 року відзначено, що «в ряде сел, как Боромля, Жигайловка, Бранцовка, Белка имеется значительное количество хозяйств (100-150), а по другим 15-20, которые находятся в тяжелом продовольственном положении и голодают. Одновременно с этим увеличилась смертность, особенно людей старого возраста и детей... В селе Жигайловка на кладбище скопилось около 16 гробов незакопанных...»

Але резолюція дивна: «Предложить секретарям партийных ячеек не допускать ни одного случая голодовки коммунистов, комсомольцев и колхозного актива, а фракции райисполкома выделить для этого специальный фонд».

«Зрештою, дивного нічого немає», – зазначив Геннадій Іванущенко – «адже Голодомор був продовженням тієї війни, яку розв'язала проти УНР більшовицька Росія у 1918 році. Війна велась на окупованій території проти завойованого народу і сподіватися на милість переможця не доводилось, адже винищення українців шляхом організації голоду було відповіддю на масовий повстанський рух українських селян у 20-х роках», Отже, одним з напрямків майбутніх досліджень геноцидів має бути пошук інформації про рух опору.

Державним архівом Сумської області, коли ним керував п. Геннадій, було не тільки досліджено, але й повністю оцифровано всі 57 000 актових записів про смерть з книг реєстрації актів цивільного стану (РАЦС). Потужна інформаційна база, яка складає 71 гігабайт, восени цього року буде виставлена в Інтернеті одночасно на двох сайтах: електронному архіві визвольного руху www.avr.org.ua та Сумському історичному порталі www.history.sumynews.com

Деякі витяги з доповіді подаємо нижче.

В окремих дослідженнях іноді бракує документальних першоджерел, насамперед, архівних. І якщо вже опубліковані збірники документів, які висвітлюють геноцид українського народу в «узагальненому» вимірі, тобто, на рівні розпорядчих документів, задокументованих спогадів, тощо, то майже немає (і не могло бути) персональних даних про загиблих голодною смертю в часи будівництва «світлого майбутнього», хоча саме на створенні такого списку постійно наголошується у всіх загальноукраїнських та місцевих програмах досліджень та пам'ятних заходах.

Саме тому, без наявності документальної бази, практично була відсутня історіографія з даної проблеми. Виняток становить книга Олекси Калиника «Що несе зі собою комунізм?» та зовсім невелика кількість видань, які з'явилися впродовж кількох останніх місяців. Цьому є пояснення, адже до останнього часу книги Реєстрації Актів Цивільного Стану (РАЦС) за 1932-1933 роки, як основне документальне джерело з даної проблематики, була на зберіганні в підрозділах Міністерства юстиції України. Нині вони передані на постійне зберігання до держархівів областей. Всього до Державного архіву Сумської області восени 2007 року було передано 715 одиниць зберігання. Враховуючи те, що приблизно третина їх містить акти про смерть громадян в період Голодомору, спробуймо провести аналіз діагнозів про смерть у 1932-1933 роках та розглянути перспективи для складання персональних даних жертв геноциду українського народу на прикладі окремих районів Сумської області.

слід відібрати медичні діагнози тих хвороб, які виникають як наслідок тривалого голодування, ослаблення організму, харчового отруєння тощо.

Але треба знати і те, під яким пресом перебували медичні працівники в 1930-х роках. Тому значна частина смертей від голоду «прихована» під різними надуманими діагнозами. Отже, наступним кроком має бути порівняння причин смерті конкретних людей у конкретних населених пунктах, наведених за документами ДАСО, зі списками загиблих від голоду, зібраними робочими групами на місцях.

Звичайно, серед документів ДАСО найбільшу увагу привертають діагнози смертей, які прямо вказують причину – голод. Таких можна виокремити кілька груп:

– «від голоду», «голод», «голодування», «истощение организма на почве голода».

– «недоїдання», «від схуднення», «хукання», «упадок питания», «порушення харчування», «отоцалість», тобто, комплекс причин, які пояснюють смерть людей через недостатність харчування, отже, знову ж через голод – найчастіше зустрічаються в книгах РАЦС...

Група діагнозів, які фіксують настання смерті людини через крайнє виснаження організму внаслідок голоду, досить строката. Досить часто, як різновид, зустрічається діагноз «старече виснаження», причому, в окремих випадках це стосується і дітей. Наприклад, в с. Улянівка теперішнього Білопільського району, цей діагноз було написано 8-річній дитині. Саме з таких причин слід розглядати даний діагноз як приховану форму смерті від голоду.

До цієї групи входять також наступні види діагнозів: «худосочна слабкість», «на почве истощения», «отоцалість», «астенія», «різке малокровіє», та «загальна слабкість», а також велика кількість пов'язаних з ними записів «серцева слабкість», «серцева недостатність», які вказують на смерть від виснаження внаслідок голоду і важких умов роботи в колгоспах. Ілюстрацією таких випадків є запис «Зупинка серцевої діяльності. Смерть настала раптово під час роботи в полі».

– Дуже велику групу записів становлять ті, які свідчать про харчові отруєння та смерть внаслідок вживання в їжу різних недоброякісних, сурогатних продуктів, або різкого збільшення споживання їжі після тривалого голодування. (Про такі випадки є безліч прикладів у виданих працях про Голодомор 1932-1933 років.) Це, насамперед, такі діагнози про смерть, як «дизентерія», «розлад харчування», «розлад травлення».

Є записи, які вказують одночасно на дві, або декілька причин смерті, наприклад, «расстройство пищеварения и упадок питания». Слід розуміти і те, що медичні працівники під тиском влади частіше вказували саме такі причини смертей, ніж розкривали їх справжній зміст.

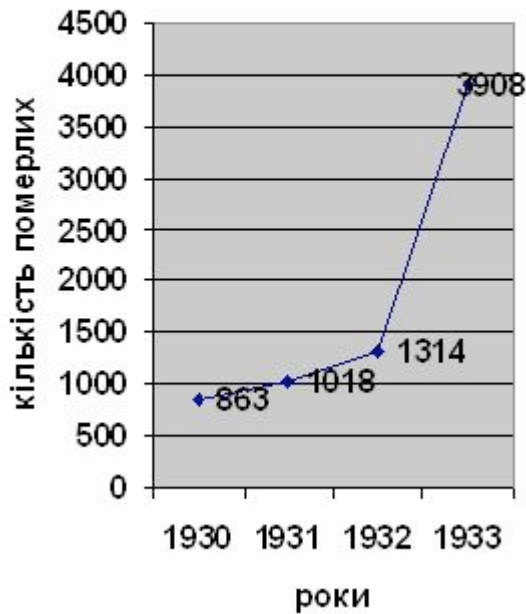
– Останню з великих груп діагнозів про смерть внаслідок голоду становлять записи, в яких фігурують медичні терміни. І хоча, як було зауважено, попереду ще велика робота з їх опрацювання, вже зараз можна виокремити ті з них, які безпомилково вказують на масову смертність людей від організованого російським комунізмом геноциду українського народу. Причому, в цих випадках вони, як правило, не пов'язані з харчуванням людини, а є, скоріше, наслідком крайнього виснаження. Серед цих записів найбільшу увагу привертають такі: «від сухот», «туберкульоз», «рахіт», «дистрофія». Окремі мають подвійний характер, як, наприклад, «от голода и воспаления легких», що нашттовхує на припущення про велику кількість фактів смерті від голоду, які криються під зовні «звичайними» діагнозами. Нарешті, найбільш масовим і шокуючим є пласт документів з такими записами про причину смерті: «набряк», «голодний набряк».

Поки що можна зробити лише окремі підрахунки, але і вони вже свідчать про величезні масштаби народоббивства. Наприклад, книга РАЦС по с. Недригайлів за 1933 рік дає такі цифри: з 574 актових записів про смерть 188 або 33 % мають діагноз «від голоду», 167 записів, або 30 % – «виснаження» і 8 записів, або 1,4 % – «від недоїдання». Тобто, 64,4% записів прямо свідчать про знищення населення с. Недригайлів шляхом приречення на голодну смерть. У графі про національність кожного з них написано «українець», а за родом занять усі померлі, крім двох, – хлібороби.

Окремої розмови при дослідженні Голодомору 1932-1933 років заслуговує ставлення влади до фіксації смертей від голоду. Іноді досить лише поглянути на певні спроби пробити стіну мовчання і розповісти, бодай, частину правди про страшну трагедію, яка розгорталася поряд з оптимістичними повідомленнями про ударні темпи хлібозаготівель, щоб зрозуміти історичну приреченість системи. Системи, яка не тільки нищила голодом давній і працюючий народ на найродючіших у світі чорноземах, а й топталася по живій пам'яті мільйонів людей, десятки років заперечуючи правду. Свідчення про смерть людей – як дзеркало, в якому видно і людську трагедію, і її режисерів. Шокуючі діагнози про смерть людей від рук своїх рідних і близьких, збожеволілих від голоду, як: «порубано сокирою» – 5 випадків

по с. Червоне, Сумського район, або «зарізана матір'ю» (вік 2 роки) по с. Підлипне, Конотопського району, чи «зарубав брат» не вносять дисонансу у загальну картину замовчування правди. Під страхом репресій, а, можливо, і за прямою вказівкою з'являються записи: «нормальна смерть», «прожила свій вік» (жінці було 55 років), «від плохого утримання» (77 записів. або вкрай цинічне «естественная изношенность»). А по с. Піщаному, Сумського району, за 1932 рік ми бачимо 28 записів «був хворий довгий час», «була хвора і стара». Інакше, ніж виявом «батьківської турботи» правлячої партії про людей це не назвеш.

**Співвідношення кількості
померлих осіб
по м. Суми**

Таким чином, наявні книги РАЦС містять значну кількість інформації про смерть громадян в період Голодомору 1932-1933 років. Саме вони стають тією основною документальною базою, на якій створюються і будуть створюватись загальноукраїнські та регіональні списки загиблих. Звичайно, ми ніколи не будемо знати повної кількості померлих від голоду, адже страх перед репресіями сприяв тому, що в книги РАЦС потрапили далеко не всі, та й діагнози про смерть не повною мірою відобразили масштаби трагедії. Крім того, відсутність книг РАЦС в багатьох населених пунктах (через їх знищення комуністичною владою або вивезення), як і порівняно невелика кількість людей, які пам'ятають Голодомор, значно ускладнюють пошук. Частково зарадити цій проблемі може

порівняльний аналіз кількості померлих за книгами РАЦС протягом 1930-1934 років.

Опрацювання книг РАЦС за 1934 рік дає ще одну перевагу в дослідженні Голодомору, адже об'єктом уваги науковців і суспільства в цілому стануть люди, які також померли внаслідок створених комуністичною системою ненормальних умов існування протягом 1933 року.

Уже сьогодні стає зрозумілим, що смертність в період Голодомору перевищувала людські втрати в роки Другої світової війни. Зрештою, життя кожної людини є унікальним, а смерть – планетарною трагедією, незважаючи на те, від чого вона настала. Тому, попри всі об'єктивні та суб'єктивні труднощі, дослідниками має бути зроблено все для збереження пам'яті про кожного, хто став жертвою неоголошеної війни проти українського народу.

Пан Іванущенко розповів також про добровільні дослідження Голодомору школярами Сумщини, котрі під час своїх канікул проводили експедиції по селах, де ще можна було віднайти свідків трагедії або їхніх нащадків. За його словами, страх настільки вкоренився в свідомість людей, що навіть у наш час третина тих, хто розповідав про трагедію – відмовилася підписатися під власними розповідями. Важко цьому дивуватися, адже пам'ять про страхітливий «Закон п'яти колосків» чи репресії за ведення приватного щоденника не зникає так швидко. Це виявляється навіть у мові – матриці свідомості народу.

Як підкреслив історик, і далі в обігу такі вислови з минулого сторіччя – «за ним прийшли», «його посадили». Гість також додав, що всі ознаки повторення минулих трагедій наявні і в сучасному українському суспільстві. Насадження страху та покори, невпевненості в майбутнє, перешкоджання виявлення історичної правди – все це ґрунт для маніпулювання цілою спільнотою, навіть народом.

Пан Іванущенко завершив свій виступ дуже важливими тезами. Голодомор проводився без жодного опору. Він додав, що не слід цю трагедію показувати лише з боку жертв, які, начебто, приречено помирили, не намагаючись хоч якось опиратися катам. Історик навів статистику й факти про акції опору та повстання. Для прикладу, з листопада 1932-го року до січня 1933-го в Україні спалахнуло 436 (!) селянських повстань. Ініціаторів, серед яких було чимало жінок, заарештовували і часто вони зазнавали репресій. Документів, що свідчили про ці події, на жаль, залишилося небагато. Після доповіді Геннадія Іванущенко знову взяв слово пан Чумаченко, котрий висловив

свій жаль з приводу відсутності на цьому вечорі провідних американських істориків, котрі би надали переконливі докази правоти Джеймса Мейса чи Роберта Конквеста, які намагалися розповісти світові правду про Голодомор.

Володимир Чумаченко представив наступного доповідача – гостя з Дніпропетровська – міста, що стало одним з найбільших центрів єврейського культурного, громадського життя. Пан Щупак має великий педагогічний досвід, і коло його наукових інтересів складає період Другої світової війни та міжетнічні взаємини в Україні в 20-му сторіччі.

Доповідь п. Ігоря Щупака «Подвиг українських Праведників народів світу» (з історії українсько-єврейських відносин у Другій світовій війні) викликала неабиякий інтерес, адже ця тема вперше порушується на рівні громадського обговорення. Та й нашарувань в історії взаємин між двома народами накопичилося багато. Імперський принцип «поділяй і пануй» потягом десятиліть робив своє, зокрема, впливав і на історичну науку.

Пан Щупак висловив подяку українській громаді Чикаго за інтерес до вивчення геноцидів в Україні та організаторам – п. Марті Фаріон та п. Павлові Бандрівському – за їхню працю для української спільноти, зокрема, в налагодженні міжнаціональних зв'язків.

Ігор Щупак порушив питання об'єктивності, «правдивості» історії. Адже багато фактів, які викриваються, не завжди подобаються. Як зазначив пан Щупак, багато з того, що він викривав у процесі дослідження, не подобалося й самим євреям, українцям, росіянам, німцям. Єдиний вихід – вивчати історію відсторонено. Досліджуючи українсько-єврейські відносини в історичному контексті періоду Другої світової війни, пан Щупак виявив такий психологічний феномен, як «віктимна» історична свідомість в обох народів. Для ілюстрації доповідач навів приклад з дослідження одним психологом класичної програми української літератури для середніх класів загальноосвітньої школи. Виявилось, що не було жодного позитивного сюжету серед запропонованих для читання творів! Постало питання – ким виховують українців? Людей з віктимною свідомістю? Те саме спостерігається і в євреїв. Тому, на думку історика, слід наголошувати на історичних фактах протистояння, опору українського народу репресіям та Голодомору (про що згадав попередник), єврейського народу – Голокосту. Щоб не виникло, як окреслив доповідач, «синдрому хворого пенсіонера», який

характеризує старих людей, що сидять у дворах і «змагаються» у тому, в кого гірша хвороба. Найголовніше, додав Ігор Щупак, не повинно залишатися жодного моменту чи питання в історії, про яке було б незручно говорити. Це й питання участі євреїв в революції на боці більшовиків і, в той же час, довговічних стосунків українців та євреїв у містах та містечках, що відобразилося у знанні українцями старших поколінь ідишу (взяти навіть Дмитра Павличка) та євреями – української.

Головне, зазначив історик, це руйнування стереотипів. Наприклад, уявлення про Симона Петлюру як про антисеміта та погромника, хоча документи підтверджують протилежне. Ще один приклад, при утворенні Центральної Ради було піднято чотири прапори – жовто-блакитний, український, біло-червоний, польський, російський триколон і четвертий, кольори якого так і залишилися невідомими досі через брак фотографій чи документів, що засвідчували цю подію. Виявилося, що саме українські демократи вперше підняли прапор єврейського народу! Це повністю спростовує антисемітські настрої в Україні.

Був згаданий також і Бабин Яр, який став загальною могилою для людей багатьох національностей. Доповідач додав, що багато інсинуацій породжують виступи ветеранів, які були рядовими на фронті, однак фальшиву інформацію, отриману з телебачення, газет, екстраполюють на власні спогади, і стверджують про участь УПА в розстрілах в Бабиному Яру, що об'єктивно було неможливо. Ігор Щупак також згадав про ще один стереотип – небажання євреїв визнавати інші геноциди, окрім Голокосту. Спростовуючи це, пан Щупак навів той факт, що в центрі «Тукма» проводиться вивчення Голокосту через вивчення Голодомору! В цьому ж центрі представлено чимало експонатів, присвячених тому, як українці рятували євреїв від фашистів. Відомо, що переховування єврея в європейській країні під час Другої світової війни загрожувало штрафом або кількадецима у в'язненні. На території України це тягнуло розстріл всієї родини рятівників. Пан Щупак, передусім, згадав про братів Шептицьких, які рятували десятки євреїв. Зокрема, в музеї у Дніпропетровську відтворено кабінет Андрея Шептицького на знак вшанування його пам'яті.

Рішення про присвоєння звання «Праведник народів світу» приймає спеціальна Комісія Інституту Яд Вашем (Ізраїль), і воно, на жаль, ще не

прийнято. Але п. Ігор вважає, що практична, духовна діяльність Андрея Шептицького, рятування від нацистських катів десятків людей має однозначну оцінку як подвиг Праведника. І цю думку й далі поширюватиме в українському суспільстві, зокрема – серед євреїв. Він висловив сподівання, що громадська думка переконає Комісію Яд Вашем у необхідності відповідного рішення.

В центрі також є експозиція, присвячена родині Вайсів – єврейській родині з Борислава, яку переховувала і годувала українка впродовж багатьох місяців німецької окупації. Ця історія добре відома з документального фільму «Три історії Галичини» українки Ольги Онишко та ліванки Сари Фаргат, про яких ми писали в нашій газеті. Пан Щупак також детально розповів про центр «Тукма» – унікальний осередок культурного та громадського життя євреїв.

Зустріч істориків із громадою тривала значно більше часу, ніж було заплановано. Адже теми порушувалися дуже цікаві та актуальні. І хоч незначна кількість присутніх слухачів засмучувала, однак є сподівання, що візити до Чикаго таких цікавих доповідей пробудять ширший громадський інтерес.

Фотографії автора та п. Марти Фаріон